

GLOBAL IQLIM O‘ZGARISHI VA UNING SALBIY OQIBATLARI

Ahmedova Difuza Mahammadovna

Farg‘ona davlat universiteti

Ekologiya va artof-muhit muhofazasi kafedrası

dotsenti, biologiya fanlari nomzodi.

Doniyorova Dildoraxon Doniyor qizi

Akbarova Mohinabonu Ma’ruf qizi

Ekologiya va artof-muhit muhofazasi yo‘nalishi 3-bosqich talabalari

Muqaddas tuproq, musaffo havo, zilol suv, o‘z nurini saxiylik ila sochayotgan quyosh barcha-barchasi tabiatning betakror mo‘jizasi. Inson tug‘iliboq ushbu ne‘matlardan bahramand bo‘ladi. Shuning uchun ham uni ona tabiat deb ataymiz. Ona tabiatni, atrof muhitini asrab avaylash bizning asosiy burchimizdir. Tabiat insonlarga o‘simlik va hayvonot dunyosi, toza havo, chuchuk suv, yer osti va yer usti boyliklari, oziq-ovqat mahsulotlari va boshqa tabiiy ne‘matlar bilan o‘zaro bog‘langan. Tabiat va inson o‘rtasidagi munosabatlar ma‘lum bir qonunlar orqali boshqariladi, ularga rioya qilmaslik ertami kechmi albatta ekologik halokatga olib keladi. Ilmiy-texnikaviy rivojlanish natijasida, turli soha ilm va texnologiyalarning taraqqiyoti, yangi energiya manbalari va kimyoviy moddalarning paydo bo‘lishi, tabiiy resurslardan nooqilona foydalanish natijasida havo, suv ifloslanadi, insoniyatni boquvchi yer yaroqsiz holga kelib, oqibatda uni yashash muhitidan mahrum etadi.

XX asrning o‘rtalarida tabiatga qilayotgan aks ta‘sirlarimiz natijasida sayyoramizda ekologik muammolar avj olib bormoqda. Ekologik muammo deganda insonning tabiatga ko‘rsatayotgan ta‘siri bilan bog‘liq holda tabiatning insonga aks ta‘siri, ya‘ni uning iqtisodiyotida, hayotida xo‘jalik ahamiyatiga molik bo‘lgan jarayonlar, tabiiy hodisalar bilan bog‘liq bo‘lgan har qanday hodisa tushuniladi. Keyingi yillarda ekologik muammolardan atmosferaning dimiqish hodisasi, ozon qatlamining siyraklanishi, chuchuk suv muammosi, iqlim o‘zgarishi va boshqa omillar ta‘sirida tabiatdagi muvozanatning buzulishi oqibatida turli miqyosdagi ekologik muammolar shakillanmoqda.

Yuqoridagi ekologik muammolarning eng xavfli darajasi shubhasiz, iqlimning o‘zgarishidir. Iqlimning o‘zgarishi yer sayyorasida umumiy haroratining ko‘tarilishi atrof – muhitning ayniqsa atmosfera havosining zararlanganligini ko‘rsatuvchi asosiy ko‘rsatuvchlardan biridir. Atmosfera havosi tarkibida qator zaharli moddalar miqdorining ko‘payishi nafaqat haroratning balki sayyoramizning barcha mintaqa-larining iqlim o‘zgarishiga olib kelmoqda. Olimlarning ma‘lumotlariga ko‘ra iqlim o‘zgarishining asosiy sababi yer yuzasidan chiqadigan uzun to‘lqinli radiatsiyani yutib atmosferada issiqxona effekti hosil qilayotgan gazlardir. Shu toifaga kiruvchi gazlar “Issiqxona gazlari” deb ataladi.

Yer o‘z navbatida atmosferada orqali uzun to‘lqinli infraqizil nurlarni koinot-ga qaytaradi. Ushbu nurlarning bir qismi koinotga chiqib ketish o‘rniga issiqxona gazlari tomonidan yutiladi va shu asosda atmosfera me‘yorida ortiq qiziydi va nihoyat yer

iqlimiga ta'sir ko'rsatadigan issiqxona qatlami hosil bo'ladi. Issiqxona paydo qiladigan gazlarning atmosferada ortishi esa, yuqorida qayd qilinganidek, insonlarning faoliyati bilan bo'liq. Shu bilan birgalikda, atmosfera havosiga chiqari-layotgan issiqxona gazlari global isishga sababchi bo'lib iqlim o'zgarishlarini kelti-rib chiqarmoqda. Dunyo hamjamiyati, shu jumladan mutaxassislar tomonidan, dunyo miqyosida atmosfera havosiga chiqarilayotgan tashlamalar miqdori shu sur'atlarda ketsa, global isish va iqlim o'zgarishlari natijasida eng katta salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkinligini ta'kidlamodalar.

Butun jahon hamjamiyati iqlim o'zgarishini insoniyat oldida turgan eng jiddiy muammolardan biri deb tan olmoqda. BMT Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi doiraviy konvensiyasi uni hal etishning ikkita asosiy yo'nalishi belgiladi: atmosferaga issiq- xona gazlari chiqarilishini kamaytirish hamda kuzatilayotgan va kutilayotgan iqlim o'zgarishlariga moslashish. O'z vaqtida choralar qabul qilinmaslik va atmosferada issiqxona gazlari miqdorini bundan keyin ham ko'payishi holatida mamla- katlar iqlim o'zgarishi borasidagi harakatlar uchun katta mablag'larni sarf qilish-lariga to'g'ri keladi. Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq o'sib borayotgan global tahdid-larga kompleks javob qaytarish maqsadida Parij Bitimi qabul qilindi. Yangi keli- shuvning asosiy qirralaridan biri rivojlangan davlatlar bilan bir qatorda rivojlana- nayotgan davlatlar ham tashlanmalar miqdorini kamaytirish majburiyatini olishi belgilab qo'yilgan. Kelishuvning asosiy maqsadi issiqxona gazlari tashlanmalarini sezilarli darajada kamaytirib, sayyoramizda global isishni industrial rivojlanish davridagi o'rtacha haroratga nisbatan Selsiy shkalasi bo'yicha 1,5 - 2 gradus chegarasida ushlab turishga erishishdan iborat. Mutahassislarning fikrlariga ko'ra, agar bu amalga oshirilmasa, sayyoramiz yildan yilga ko'proq keskin iqlim o'zga-rishlariga duchor bo'ladi.

Ma'lumotlarga ko'ra, 2030-yilga kelib atmosferaga chiqarilayotgan tashlanmalarining umumiy miqdori 55 gigatonnani tashkil etishi ehtimoli bor. Haroratni Selsiy shkalasi bo'yicha 1,5 - 2 gradus chegarasida ushlab turish uchun umumiy tashlanmalar miqdori 40 gigatonnadan ortiq bo'lmasligi kerak.

Ta'kidlash joiz, Parij Bitimi 2015-yil 12-dekabrda Parijda Iqlim o'zgarish-lari bo'yicha doiraviy Konvensiya tomonlari konfrensiyasining 21-sessiyasida qabul qilingan. 2016-yil 4-noyabrda kuchga kirgan va 2020-yildan boshlab amalga oshirilmoqda. Bitim turli milliy sharoitlar nuqtayi nazaridan adolatlilik prinsiplarini hamda umumiy, lekin tegishli imkoniyatlarni e'tiborga olib aholida javobgar- likni aks ettiradi. Bitimning maqsadi BMT Iqlim o'zgarishlari bo'yicha doiraviy Konvensiyani amalga oshirilishini faollashtirish, global o'rtacha haroratning industrialashtirishgacha (1750-y.) bo'lgan darajaga nisbatan 2 gradus saqlab turish hamda haroratning 1,5 gradusgacha o'sishini cheklashga harakat qilishdan iborat. Bu 2050-yilga kelib issiqxona gazlari global ajratmalarini 40 - 70 % ga kamaytirishni va 2100-yilga kelib uning 0 yoki manfiy ko'rsatkichga yetkazishni talab etadi.

2017-yil 19-aprelida BMT ning Nyu-Yorkdagi Bosh qarorgohida O'zbekiston Parij Bitimini imzoladi. Bitimni imzolash uchun BMT Iqlim o'zgarishlari bo'yi- cha

20-Oktyabr, 2025-yil

doiraviy Konvensiya kotibiyatiga issiqxona gazlar tashlanmalaridagi milliy miqyosda belgilanadigan hissasini kamaytirish to‘g‘risida hujjat taqdim etildi. Mazkur bitim 2018 -yili 3 -oktyabrda ratifikatsiya qilindi. 2030 -yilgacha uzoq muddatli istiqbolda O‘zbekiston Respublikasi iqlim o‘zgarishiga qarshi kurash chora va harakatlarni kuchaytirishni – 2030- yilga kelib issiqxona gazlari solishtir- ma tashlanmalarini 2010 -yildagi darajaga nisbatan (yalpi ichki mahsulotga) yalpi ichki mahsulot birligiga 10 % ga qisqartirishni mo‘ljallamoqda.

Mutahassislarning fikriga ko‘ra, iqlim o‘zgarishi tufayli sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan oqibatlar qatorida quyidagilarni ko‘rsatish mumkin:

- hozirgi yuz yillikning o‘zida okeanlar sathi 1 m ko‘tarilishi;
- CO2 konsentratsiyasi atmosfera havosida ortishi;
- yerning ustki qobig‘i harorati +0.6 gradusga(S)ga o‘zgarishi;
- suv resurslari taqchilligining kuchayishi;
- tabiiy ofatlarning ortishi- zilzilalar,suv toshqinlarning tez-tez takrorlanishi;
- kuchli yog‘ingarchilikli yoki umuman yog‘ingarchiliksiz kunlarning ortishi;
- o‘simliklarni qurg‘oqchilik tufayli nobud bo‘lishi;
- hayvonlarning yashash joylarini o‘zgarishi;
- cho‘llanish jarayonlarining kuchayishi,ya‘ni yashash va qishloq xo‘jaligi yuritish mumkin bo‘lgan yerlarning kamaayishi;

- harorat rejimini keskin darajada kuchayishi natijasida aholi salomatligida jiddiy muammolarni yuzaga kelishi va boshqa ko‘pgina oqibatlarga sabab bo‘lmoqda.

Iqlim o‘zgarishlarini oldini olish uchun quydagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- ko‘kalamzorlashtirish ishlarini amalga oshirish;
- issiqxona gazlarini kamaytirish. Sanoat va ishlab chiqarish korxonalaridan chiqayotgan chiqindilarni yangi texnologiyalar yordamida qayta ishlash;
- yoqilg‘ilar sifatini yanada yaxshilash hamda ekologik toza transport vositalarini ko‘paytirish;
- suv resurslaridan oqilona;
- qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish.

Keyingi yillarda mamlakatimizda iqlim o‘zgarishlarini oldini olish, atrof-muhitni muhofaza qilish, aholi salomatligini saqlash, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash ishlariga e‘tibor yanada kuchaymoqda.

Yurtboshimiz yuksak minbarlardan ekologik muammolarni hal etish uchun sa‘y-harakatlarni birlashtirish zarurligini ta‘kidlamoqdalar. Jahon hamjamiyatini buni qo‘llab-quvvatlamoqda. Jumladan, 2017-yil 19- sentyabrda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so‘zlagan nutqida jahon hamjamiyatini , shu jumladan mintaqa mamlakatlarni ekologik masalalarda, jumladan Orol dengizning qurishi bilan bog‘liq oqibatlarni bartaraf etishda xalqaro miqyosdagi sa‘y-harakatlarni faol birlashtirish zarurligini ta‘kidlab o‘tdi. Bugungi kunda mazkur masalalarda amaliy ishlarni barchamiz guvohi bo‘lib turibmiz. Birgina misol sifatida BMT

20-Oktyabr, 2025-yil

shafeligi ostida Inson xavfsizligi bo'yicha ko'p sherikli Trast fondining tashkil etilishi yoki mustaqillik yillari davomida Orolning qurigan tubida sho'rga chiqamli saksovul, cherkez va boshqa o'simlik ko'chatlari ekilayotganini keltirish mumkin.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning “2019–2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining“ yashil iqtisodiyot”ga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi qarori, 2022 – 2026 yillarda Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi tasdiqlandi. Maskur davlat dasturining 9 bandiga asosan “Yashil iqtisodiyot” texnologiyalarini barcha sohalarga faol joriy etish orqali 2026 – yilga qadar iqtisodiyotning energiya samaradorligini 20 % ga oshirish va havoga chiqariladigan zararli gazlar hajmini 20 % ga qisqartirish choralari ko'rish masalalari belgilanganligi, buning natijasida atmosferaga chiqarilayotga zaharli moddalarning gazlarini kamaytirish orqali iqlim o'zgarishini nisbata ijobiy tomonga o'zgartirish.

Bugungi kunda globallashib borayotgan davrimizda ekologik muammolar insonlarga o'z ta'sirini ko'satmoqda, balki o'simliklar va hayvonot dunyosiga ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. O'simlik turlarini butunlay yo'q bo'lib ketishiga olib kelmoqda. O'simlik turlarining yo'qolishi hayvonot dunyosining turlar sonining kamayishi, yashash areallarini qisqarishiga sabab bo'lmoqda. Ekologik muammolarni bartaraf etish, kelgusi avlodlarga musaffo osmon, go'zal tabiat va uning bebaho ne'matlarini asrash va yetkazish barchamizning umuminsoniy burchimiz ekanligini unutmasligimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekistan Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 19-sentyabrda BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqi.
2. 2022-2026-yillarga mo'jallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.